

**RABBI AARON TEITELBAUM**

of

Congregation Yismach Mushe of Brooklyn

1617-46th Street

Brooklyn, N.Y. 11204

(212) 851-1221

**אגרות טייטלבוים**

**אבדק"ק נירבאטור**

**ברוקלין, נ.י., יצ"ו**

**בס"ד**

ובחוס' שס ד"ה שינקא דה"ה כשאכלה כל ימי כרשיני  
ע"י, שטיק גרילתה מהן, שהיא חסור, ולפוס ריהטא אפי'  
להדיוט עכ"ל. ובשפ"ד יו"ד סי' ס' סק"ה פי' דחוס' קאי רק  
לרמב"א, דלמי דה"ה חסור רמב"א שאכלה הכהמה כרשיני ע"י  
משחרית לשחרית, דהוא זח"ג, מין שבאמצע היום אכלה הכהמה  
גם הימך, והחוס' נולדד לאסור זח"ג אף להדיוט.

והש"ך ביו"ד סי' ס' סק"ה ע"י דהא דלעון החוס' הוא  
ולפוס ריהטא וכו', דמשמע מזה דאין ברור לחוס' דין זה, הוא  
משום דהחוס' קאי על הש"ס דחסי' שאכלה גם הימך, אבל  
כשאכלה רק כרשיני ע"י, ולא אכלה הימך בינתיים, אז ברור הוא  
לחוס' דודאי חסור אף להדיוט, וכ"כ הגר"א בגליון שו"ע שם.

ח"ל פסקי החוס', כשרה שינקא מערפה פסולה למזבח  
וכשרה להדיוט עכ"ל. והש"ך ביו"ד סי' ס' סק"ה פי' אה שר  
החוס' (ולשפ"ד והפליגי זהו מסקנת הש"ך) וכ"כ במחזיק ברכה  
ובפליגי, דהא דאוסר אף להדיוט, היינו רק כשהאכלה כרשיני  
ע"י, שהוא איסור הנאה, משא"כ בהפסדמה מאיסור אכילה,  
מוותר להדיוט, וע"כ פי' בפסקי חוס' דכשרה שינקא מערפה  
(שאינו איסור הנאה) כשרה להדיוט.

והש"ך שם נשאר נז"ע למעשה, אף בהפסדמה באיסור  
הנאה, מין שחוס' דאוסר אף להדיוט הוא לשי' רמב"א, והיות  
שרע"ב בהשמות והרמב"ם ס"ל דאין הלכה כרמב"א, ע"כ נ"ע  
למעשה. ח"ל הרמב"ם צפיה"מ אף בשון אומר מרשיני ע"י  
שאסור בהנאה, עד שהשמינה בתכלית השומן, ה"ה מותרת לגבי  
מזבח, דאין הלכה כרמב"א. וכ"ה ביר המזבח פ"ג מהלי איסורי  
המזבח, ה"ד ה"ל בהמה שפסדה כרשיני ע"י נותרת להנאה  
שאר נשמו עכ"ל. פי' שהבשר נשחט, דהא אין מעלין על המזבח  
אם גוף הע"ז אלא בשר הבהמה. ונשמ"א ה"ל פסקא ע"י פי'  
דנחפסס הבהמה מאיסור לא גרע מן המשחחווה לחטין מחוברין  
וטחון לקמח דמותרין למנוחה, מין שנשחטה חטין לקמח. והג"כ  
דנשחטה האיסור לבשר הבהמה, שמוותרת.

וספר"ח ביו"ד שם פי' דהרמב"ם מסיר למזבח אף  
כשהאכלה כל ימי רק איסור הנאה, משום יבוסק מה"ק במחמי'  
בחמורה שם דחולק על רמב"א הנ"ל, וא"כ להרמב"ם פשיטא  
דמוותרת להדיוט.

וה"י בעור יו"ד סי' קמ"ד ובמחבר שם סי"א דפרי'  
דנחפססמה כרשיני ע"י, כדעבד מותר ולכחולה חסור. ובנ"י שם  
דאע"ג דק"ל כ"י יוסף נע"ז דף מ"ע דח"ג מותר, היינו דווקא  
כדעבד, אבל לכחולה לא. וכדרישה שם כ"י דח"ג מותר כדעבד

**עשב"ק לסדר בקר וידע ה' את אשר לו, תשנ"ז לפ"ק**

בנידון אי מותר לאכול העגלים שנשרס הוא לבן ע"י  
שמפסמין אותו במאכל מיוחד, שנעשה ע"י שמעריצין אבקה שומן  
עם אבקה חלב בצירוף עוד אבקה וייטעמינען, והאבקה שומן הוא  
16% של כל המערובות, והשומן הוא חצי הכא מן החי וחצי הכא  
מן למחים. וה"ה השומן הכא מן החי הוא 8% של כל המערובות.  
והאופן שמהפך את האבקה הנ"ל ללח הוא, שמערה בערך 100  
גאלאן של מים חמין יס"ב - מכלי ראשון שלא נפסק הקילות, לכלי  
גדול שמחזיק בערך 300 גאלאן, ואח"כ שמין לחוך הכלי את  
האבקה ככ"ח, ויש להכלי כף גדול שמנענע מנה העלעקטרי,  
שחיקף כענא לשם האבקה, אז חקף מערב את המים עם האבקה  
עד שנחפסך האבקה ללח, ואח"כ מוסיפין בהכלי מים קרים לקרר  
את החלב, עד שנעשה ראוי לאכילה להעגלים.

ולפעמים מוסיפין להחלב הלח עוד מים חמין, ע"י עירוי  
מכלי ראשון שלא נפסק הקילות, ובאותו זמן מוסיפין עוד אבקה  
ככ"ח, וחיקף אחר ששם להכלי האבקה ככ"ח, אז חקף העלעקטרי  
מערב את המים עם האבקה ככ"ח.

והנה הקדר כזה הוא, שציבת המים חמין מעירוי כ"ר  
הוא חמיד רק ע"ג החלב הלח ולא ע"ג האבקה ככ"ח, משום שאם  
יורב המים חמין על האבקה, אז יעשה מהאבקה סמיכות קטנות  
גוש, שלא יתהפכו אח"כ ללח, והבהמות לא יאכלו, ע"כ מעריצין  
חיקף את האבקה ככ"ח ללח, והמים חמין של העירוי מכ"ר שלא  
נפסק הקילות זכ רק ע"ג החלב הלח שהוא חמין כלי שני ולא ע"ג  
האבקה.

והנה השאלה כזה הוא, דהיות שהעגליה אלו מתפסמין  
כל ימיהם מן האבקה ככ"ח, א"כ הם נחפסמין מדברים האסורים,  
שמבואר דינו ברמ"א יו"ד סי' ס' ס"א לאסור.

והנה המקור דין זה הוא בחמורה דף ל' ע"ב. דאי'  
במחמי' שם ר' חיינא בן אבוגוס אומר כשירה שינקא מן הערפה  
פסולה מפל גבי המזבח. ובש"ס דף ל"א מהי טעמא, אילימא  
דמפסמא מיני, אלא מעתה האכילה כרשיני ע"י ה"ר דאסורא,  
אלא וכו' גנון שהינקא חלב רוחם משחרית לשחרית, הואיל ויכולה  
לעמוד עלי' מע"ל. וברש"י חלב שחרית - כל ימיו, והואיל ויכולה  
לעמוד על אותו חלב של שחרית מעת לעת בלי שום אכילה אחרת,  
וכשהגיע מעת לעת, חררה וינקא, הלכך כל גדולתה ממנה, ואפי'  
אכלה דברים אחרים בינתיים עכ"ל.

דווקא באופן דלל מבר הנאה האיסור בהיתר מיד כי אם לאחר זמן, וזה כיון להפיקטום והשמונתי לא נהווה בשעת אכלתה מיד, ע"כ מותר בדיעבד.

וצ"ע שם סק"ז פי' דאם נחפצתה כל ימי, או להרמ"א כיו"ד סי' ס' אסור אף בדיעבד. וצ"ע אי ס"ל להע"ז דהמחבר חולק על הרמ"א ומחיר אף נחפצתה כל ימי, או דמודה להרמ"א.

וח"ל הרמ"א כיו"ד סי' ס' ס"א בהמה שנחפצתה בדברים האסורים מותרת (מרדכי) אבל אם לא נחפצתה כל ימי רק בדברים האסורים אסורה (תוס' חמורה) עכ"ל. הרי דס"ל להרמ"א דכשלא נחפצתה כל ימי מאיסור לאוד, אלא אכלה גם הימך, או מותרת, אבל כשנחפצתה כל ימי רק מאיסור, אף מאיסור אכילה, אסורה אף להדיוט. והלכוש מחמיר בהרמ"א, ובמחזיקי דברה (כנה"ג) דהמחמיר בהרמ"א קדוש יאמר לו.

ובדעת כיו"ד שם פי', דס"ל להרמ"א דהאברים יונקים ושואבים מן המאכל בעודו המאכל באיסורו, קודם שנשפטה המאכל ונחפצתה במטוי ונעשה פרה, וע"כ חולק הרמ"א על הרמב"ם דמחיר אף כשנחפצתה כל ימי מאיסורי הנאה, משום דנשפטה המאכל ופנים חדשות באו לכאן, דלסברת הרמ"א הנ"ל, ל"מ השניו צה להחיר.

והנה מלשון הרמ"א הנ"ל משמע שס"ל דהמרדכי אינו חולק על תוס', דהמרדכי מחיר דווקא כשאלל גם הימך, דלא נחפצתה כל ימי רק בדברים האסורים, והתוס' אסר איירי נחפצתה כל ימי רק בדברים האסורים. ובמחזיקי דברה ג"כ פי' דאם אי רמ"א כן. ועי' בהגר"א בגליון שו"ע שם, דס"ל להרמ"א דברור לו להתוס' דכשנחפצתה בהמה מאיסור לאוד, דאסורה אף להדיוט, והא דהתוס' נקט לשון ולפום ריהטא וכו' שהוא לשון ספק, הוא משום דהש"ס שם קאי לפרש את רמב"א דאיירי שאללה גם הימך.

אבל הש"ך שם בסק"ה חולק על הרמ"א ופי' דהמרדכי הוא דאף כשנחפצתה כל ימי מאיסור אכילה מותרת, כיון שהאדם אינו אוכל האיסור עצמו, וכדאי' בתוס' ע"י מ"ע א' ד"ה שם נעם, דגדולי טבל מותרין משום דעכל מותר בהנאה, וכיון שאין אוכל האיסור עצמו, ע"כ מותרין הגידולין, אבל גדולי ערלה אסורין, דערלה אסור בהנאה, ולאכול הגידולין הוה הנאה עכ"ד תוס'. וס"ל להש"ך דלאכול בשר בהמה שנחפצתה מאיסור אכילה, הוה דומה לאכילה הגידולין של ערל שמוחה. וע"כ מסיק שם הש"ך דלא בהרמ"א, אלא דווקא כשנחפצתה כל ימי מאיסור הנאה, או אסור אף להדיוט, אבל כשנחפצתה כל ימי מאיסור אכילה, מותרת להדיוט.

והנה ז"ל המרדכי ביבמות פ"ז סי' ק"ה דאי' ביבמות ס"ז ע"כ כהן ששבר פרה מותרת, דאף כשמוותה על הספק, לא יאכלנו כרשיי חרומה. והק' המרדכי הא חרומה מותרת בהנאה לישראל, והניח המרדכי את הרבינו יקר שתי' דהאיסור הוא משום שהבהמה נחפצתה מחרומה, וגמלא דכשהישראל יאכל בשר

הבהמה או יאכל חרומה. והקשה עליו המרדכי דא"כ אמאי או אוכלין מרגליו המנחפצתין מן השרצים עי"ש. וס"ל להמרדכי דבהמה שנחפצתה מאיסור, מותרת באכילה, ונחלקו הרמ"א והש"ך בכוונת המרדכי, אי מחיר אף כשנחפצתה כל ימי רק מאיסור, או שמחיר דווקא כשאללה גם הימך.

וח"ל האו"ה מ"ז ט' ודווקא הקינה מכשרה שינקת מערפה אסור לכתלה (ובת"מ כלל ס"ה דין י' ובשפ"ד יו"ד סי' ס' סק"ה משום מראית העין, שיאמרו דח"ג מותר לכתלה, ופי' בת"מ שם דהיינו דווקא בשדיוט שנחפצתה מאיסור), אבל הכשר בהמה עצמה שבר קנאה מעו"ם ועדע לו אס"כ בודאי שגדלה מן הבטנה העמומה, אין צו משא איסור כלל, מידי דהוה אחרגוליו ויונים שאוכלין שקצים ורמשים ומותרים, דכל דבר המעולל לגמרי עד שאין ניכר עוד הוה כשרוף, הן לגבי טומאה והן לגבי איסור, ואפי' לגבי חמץ בשפ"ה דא"ת צו כרת ולא בדילין מיני, ולא דמי לחב שצקיה דלעיל דנעמי' הוה עכ"ל.

ומלשון האו"ה משמע דכוונתו להחיר אף כשנחפצתה כל ימי, דהא טעם ההיתר הוא משום שמעולל הוה כשרוף, הוה שיין אף כשנחפצתה כל ימי מאיסור. וכן פי' הש"ך סק"ה את פי' האו"ה דכדיעבד שבר קנא בהמה, מותר לאכלו, אף כשעיקר גדולתה מטמאה, וכן פי' בשפ"ד סי' ס' סק"ה. וי"ל דהאו"ה פוסק כהמ"ק דחולק על רמב"א, וכו' כשי' הרמב"ם והרע"ב הנ"ל (דהא לרמב"א דאסור, ע"כ לא ס"ל סברה זו, דאל"כ הו"ל להחיר אף למצנח).

הנה גם הפרי"ם ס"ל דכדפי' ש"ך הנ"ל דמחיר להדיוט כשנחפצתה באיסור אכילה דלא בהרמ"א, ואף לכתלה מחיר הפרי"ם לפטס כל ימי באיסור אכילה אף כשעיקר גדולתה הוה מזה, דס"ל דהתוס' אסר להדיוט רק באיסור הנאה ולא באיסור אכילה. וגם בשו"ת פני יו"ד סי' ד' מסיק להחיר, ח"ל כללו של דבר, דאי איתא לדברי תוס' דרמב"א אסור אפי' להדיוט, אין הלכה כמומו עכ"ל.

והפלאי כיו"ד סי' ס' ג"כ מסיק דלא בהרמ"א, וס"ל דהתוס' אסר להדיוט, דווקא באיסור"ג בע"ז דאסור אף שלא בדרך הנאה, אבל באיסורי הנאה שמוחר שלא כד"ה, מותר לכ"ע אף כשנחפצתה כל ימי, משום דלשונות מוצר בהמה שנחפצתה מאיסור"ג, אין לך שלא בדרך הנאה יומר מזה, ומותר אף לרמב"א. ומסיק דהלכה כהמ"ק (שחולק על רמב"א) דכנחפצתה מכרשיי ע"ז מותרת אף למצנח, וגם הערוך השלחן מסיק, דכנחפצתה מאיסור"ג שמוחרין שלכד"ה"ג, מותרת בהנאה.

וגם החממת אדם כשנחפצתה אדם ה"ל פסח סי' ט' מסיק להחיר (דלא בהרמ"א) אף כשנחפצתה מאיסור הנאה - שאינו אסור שלא בדרך הנאה, ואף כשנחפצתה כל ימי רק מזה, משום דהו"ל דח"ג דמותר בדיעבד, דגוף הבהמה הוה גורס א', והמאכל הוה גורס ש, חס בלא זה לא סגי.

וכן בטומות"ד ת' סי' רל"ז נמי מסיק כן, משום דגוף הבהמה שגולד כהיתר לא נאסר, רק הערפך לה פיקום וגידול ע"י



ובדלילת ס' נאסר כל החלב. ולר"י ורמב"ם - א"ל ס' נגד הכ"ק שנאסרה. ובדרישה ג' פ"י הטעם משום דבחתחה זון נאסר הכ"ק חלב רק מחומר, דאדמיקר א"ל דלא בלע פורתא, וע"כ בדלילת ס' נגד הכ"ק, לא הסמירו בזה כ"כ לאסור הכל, דהכלל הוא דאין הכ"ק אסור כ"ק אחר (פרישה ח').

והנה המנהג והרמ"א והש"ך שם מקילין כר"י ורמב"ם, וכ"ה בד"מ מאו"ה, דכלה - שא"ל לקלף, א"ל ס' נגד הכ"ק. וכ"ה במ"א אור"ח חס"ז ל"ג דכשהכ"ק הוא רק מחומר, לא כשא"ל לקלף, א"ל ס' לבעול. וידי יהוד' מסיק להקל בזה אף כשהכ"ק הוא מדעא. והט"ז ו' מחמיר בהריב"א, דכ"ה במהרש"ל ורשנ"א, ובת"ם פסק כן שלא כה"מ.

ובחו"ד ביאורים ס' פ"י דכשנפל בשר רותם לחלב זון, מסיר המנהג את החלב, אף בדלילת ס' כהחלב נגד הכ"ק של החלב שנאסר, משום דקים להו לחז"ל דעפ"י הבלוע נכ"ק הוא קלים וא"ל לאסור עור, ואף כב"ה ל"ש בזה לומר חנ"י, עפ"י הש"ך בס"י ק"ם דכשלא הוכרר האיסור, לא אף כב"ה ל"א חנ"י, מ"ן שהחלב שנאסר כ"ק נחשב חזק וכל מבר משולם, וכן פ"י היד יהודה סק"ד את הטעם שהחלב מותר, משום דמ"ן שמיר נחשב הכ"ק ונחבטל, ל"ש בזה חנ"י.

ועוד פ"י שם החו"ד דע"כ - החלב הזון המתחזה - לא נעשה נצילה מן הבשר החם העולה, משום דבדבר לא התערב, ל"ש בזה שישול במקלח, והוא שלא כדרך ציטול, דלא אסרה המורה כב"ם רק כדרך ציטול. ואף כשעירה חלב רותם מכ"ר שלא נפסק הקילוח על דבר גזא, לא נחבטל מה"מ, משום דמ"ן שצ"ר שלא נפסק הקילוח נחבטל רק כ"ק, לא נחבטל כשיעור ממאכ"ד, לאו דרך ציטול הוא, והמורה אסרה ציטול כב"ם רק כדרך ציטול.

וא"כ כב"ד, אף אי נמא דהעירוי מכ"ר נחבטל כ"ק של הכב"ם, מ"מ מ"ן שהכ"ק לא ניכר, א"ל ס' לבעול, וכרוב פוסקים הנ"ל ואף לדעת האוסרין דאף בדעבד נר"ך ס' נגד הכ"ק, מ"מ כב"ד לא נאסר הכ"ק בהנאה, עפ"י החו"ד דהו"א לאו דרך ציטול הוא, ולא נאסר מה"מ, וא"כ כב"ד העגלים שנחפצו ממאכל זה, הם מותרין באכילה.

ועוד י"ל מ"ן שהעיקר מערובות המאכל נעשה ע"י אחר שהמים חמין הוא כהכלי שנק"ל מוספין האבקה כב"ה, וא"ל לפעמים כשאסר מן החלב הלא את המימות שצריך לו כדי שהעגל יאכלו, דהיינו צורך במעלות 105, או מוספין להכלי מעט מים חמין לממנו קלח, ע"כ אף אי נמא שהחלב שוב עליו המים חמין מכ"ר שלא נפסק הקילוח נאסר כ"ק, ואף אי נמא שאף בדעבד נר"ך ס' לבעול את הכ"ק שנאסר, צודאי י"ש כהכלי הגדול שיעור ס' לבעול את הכ"ק של החלב שנאסר.

ועוד י"ל בירדון דידן, דאף אי נמא דעירוי מכ"ר נחבטל כ"ק מן האבקה כב"ה, ובדלילת ס' לבעול את הכ"ק הוא אסור את השאר, מ"מ אין אסור את השאר בהנאה, דהא כב"ד שד"ן לענין איסור פיתום, דלרוב פוסקים הנ"ל ל"ש איסור פיתום באיסורי אכילה, וא"י כש"ך ביו"ד ס' ז"ד קקכ"ב דהנא מבכ"ה לא דיימי

כב"ה רק כשאר איסורים, וא"כ הכ"ק שנחשב וזין ס' לבעול, אינו אסור את השאר בהנאה. ואף לחחו"ד ועוד דחולקין על הש"ך וס"ל דהנא מבכ"ה כב"ה דיימי, מ"מ זהו רק מחומר דרובן ולא מדאורייתא. וא"כ אף בדלילת ס' נגד הכ"ק שנאסר, אין הכ"ק אסור את השאר בהנאה, עפ"י המבואר לעיל מפמ"ג דבכ"ה נאסר בהנאה רק כשאסר באכילה מה"מ.

ועוד י"ש לנר"ך כב"ד את ס' הדגו"מ בס"י פ"י, דבכ"ה עם חלב (בצירי) ל"ש האיסור של כב"ה, דאין איסור חל על איסור, ול"ש בזה איסור הנאה, וא"כ כב"ד צודאי י"ש בהאבקה שומן המי גם הרבה חלב (בצירי), ל"ש בזה האיסור כב"ה ולא נאסר בהנאה, ולרוב פוסקים הנ"ל האיסור פיתום הוא רק רק באיסורי הנאה.

ועוד י"ל אף אי נמא שהעירוי מכ"ר אסור את האבקה כב"ה בהנאה, מ"מ מ"ן שהם מוספין בחוץ האבקה חלב הרבה וייעצמיטן בערך 2%, דא"ל להצטננה למות בלא זה, א"כ ה"ה זוח"ג, דמותר בדעבד, ולא הוה נחפצו מדברים אסורים לתור.

וע"כ בצירוף כל הנ"ל, העגלים הנ"ל מותרין הם באכילה לבחילה.

(א) דהאיסור פיתום לרוב הפוסקים הוא רק באיסור הנאה ולא באיסור אכילה.

(ב) דהכב"ה לא נחבטל כלל מן העירוי מכ"ר שלא נפסק הקילוח, מ"ן שז"ב ע"ג לת, והמתחזה הוא כ"ש, ובה"ג עירוי מכ"ר אינו נחבטל.

(ג) דאף אי נמא דהכב"ה נחבטל כ"ק, מ"מ מ"ן שהכ"ק לא ה"י ניכר מעולם, לא נעשה נצילה, וכשנחשב הוא בטל וא"ל ס' לבעול, וכרוב הפוסקים הנ"ל בס"י ז"ל.

(ד) דאף אי נמא דהכב"ה נחבטל כ"ק, מ"מ לא נאסר בהנאה, דאין דרך ציטול, (א) משום דלא נחבטל כמאכ"ד, (ב) משום דלא שייך ציטול במקלח, ובחו"ד הנ"ל.

(ה) דאף אי נמא דהכב"ה נחבטל כ"ק, ואף למ"ד דאף בדעבד נר"ך ס' נגד הכ"ק, מ"מ אף כשאין ס' נגד הכ"ק, לא נעשה הכ"ק נצילה לאסור המערובות בהנאה, דידן של כב"ם - שנאסר הוא כשאר איסורים, ואינו אסור בהנאה.

(ו) דהאבקה שומן נחבטל כס', קודם שעירה עליו מים חמין מכ"ר.

(ז) דאבקה שומן נחבטל ברוב אבקה חלב, יבש ביבש, לה"א שקמה בקמה דיו ביבש ביבש.

(ח) דחלב (בצירי) לא נאסר מאיסור כב"ה, דאין איסור חל על איסור.

הגדה של פסח  
הגדה של פסח  
הגדה של פסח

שלוש שאלות בחינת מאכל לעגלים, המעורב בבשר בחלב. א. איסור ביסול. ב. חזרה בדברים ואסורים. ג. פיתום בדברים האסורים.

שמונה תשובות באופנים שונים. אם דרך ביסול ע"י חימום בטמפרטורה, יבש ביבש בלא רוטב, כלי שני וכלי א', נותן טעם לפגם ואם טופו לחשיבת, אם אינו מכין לדבר שהוא אסור מדרבנן וכן בביסול ברוטב וביסול בשמים. ועוד כמה בירורים בסוגיות ובפוסקים.

לק"י טבת תתשס"ט

לכבוד

המחלקה לחקר ההלכות ע"פ התורה

מכון וקלי

בית-דן

ב. כיוון שהשומן מן החי הוא בא מבתמות שחזרו הגוים וזרי הם גבילות, ואסור לסחור באבקה זאת שאין עושין סחורה לא בגבילות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים, וכפי שנמסק שם במ"ז ח"י סז ובש"ע יו"ד סי' קיז.

ג. יש לחוש לאסורים לפטם לכתחלה בהמות במאכלות האסורות וכפי שכתב בתורת חטאת כלל סו, י, בשם או"ה וזכר בדברי הש"ך ביו"ד סי' ס, סק"ה.

ובעז"ה אחל לחשיב לכם ולשאר השואלים על ראשון ראשון, ואומר, לחשש איסור ביסול בשר בחלב, הנה פתרון שאלה זאת, יעמוד על שמונה דרכים שכולם מוליכות לדעת דבר זה ה"ה הלכה לתורות שמונת גמוד הוא.

מן א' חימום בטמפרטורה אינו דרך ביסול

ובפ"א נראה בפשטות שאין חימום בטמפרטורות נחשב לדרך הביסול שאסרה התורה וכלשון התלמוד בחולין ק"ח א', ואע"פ שאפשר במציאות לבשל באופנים שונים ואפילו בכבש דאמרינן כבש כמבשל ממש לדעת רבים מן הפוסקים וכפי שהעיר בערוך השלחן (ועיין במשב"ז סי' קה סי"א דס"ל דכבש כמבושל רק להפליט ולהבליע) ומפורש בדברי הרמ"א בשם מהרש"ל כלשוננו, וסמך כבש אסור, מלבד בבשר עם חלב דאוליגין לקולא דמן התורה אינו אסור אלא בביסול ממש ע"כ. וכן מליח אע"פ שהוא כרותח אינו כמבשל ממש ודברים מפורשים בלשון מרן בסוף סי' צא, אין בשר בחלב נאסר ע"י מליחתו או ע"י כבש אלא באכילה אבל לא בהגאה ע"כ, ואלו היה כמבושל מן התורה היו אסורין בהגאה ג"כ, ואפילו סיגון וצלי שה"ה על אור המהלכת תחתיה, נחלקו הפוסקים אם איסורו מן התורה עיין על זה בריש סי' פז במשב"ז וכן בערוך השולחן, וגם בהם כלי א' אע"פ שחזמו מן האור שהילך תחתיו ודינו כמבושל, לענין בליעה ומליחה, אבל לענין בשול בשר בחלב אינו כדרך ביסול. וראה עוד בדברי ה"ה בהל' מאכלות אסורות פט"ו ח"י.

ומכל שכן ביסול ע"י איר"ם גם אם כח ככח האש

לשאלת כב' בדבר ההכשר שנתתי למאכל העגלים הנקרא "תחליב און" המיוצר ע"י ביח"ר אביק בנתניא, ומעורב משומן מן החי המובא מחו"ל שם נעשה לאבקה מעורבת עם אבקה חלב ע"י הגוים, ולאחר שהוציאו מן החלב את הגבינה ושומנו, ותוך כדי עירוב חומרים כימיים, הופכין אותו למאכל כאבקה ע"י בשול בטמפרטורות של חום.

וכשבא לביהמ"ד בא"י, שוב מערבין אותו באבקה חלב אחרת בתוספת חומרים כימיים, כולל חומר המזרז גדילת העגלים ומערבין את הכל יחד בטמפרטורות של חום.

נוסף על כך, מוכרין אותו למשקים של ישראל והרפתנים לפני שיגמיעו העגלים מערבין אותו במים ומחממין שוב בטמפרטורות של חום.

וכמה שאלות שהן לכאורה חמורות, עוררתם בסגיתכם אלי, ואחרים כמוכם וסיפיו לשאל והן:

א. יש כאן איסור ביסול בשר בחלב שפסק רבינו הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פ"ט: בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה ואסור בהגאה וקובדין אותו, ואסור אסור באפר כל הגבירין, ומי שיבשל משניהם כזית כאחד לוקה. שנא' לא תבשל גדי בחלב אמו. וכן האוכל כזית משניהם מהבשר והחלב שנתבשלו כאחד לוקה, ואע"פ שלא ביסול וכי' ע"ש וכן הוא בטור ובש"ע יו"ד סי' פז ותלמוד ערוך הוא בחולין דף קטו.

לפי"ז לכאורה תעורבת זאת שמחממה ישראל בטמפרטורות של חום ואח"כ מערבבה באבקה חלב יש חשש לאיסור ביסול בשר בחלב, והרפתנים ג"כ בשעה שמחממין אותה עם מים לפני הגמעת העגלים.

אבל כאן שני המעשים הם שלא כדרך ביטול, זאת ועוד, אע"פ שנאמר שהבשר עם חלב יש ביטול אחר ביטול, או נאמר, שדרך ביטול, אחר שלא כדרך ביטול, הרי ביטול, אבל כאן יש שתי דרכים, א' מצד שהוא חם בתם יבש ביבש, ב' אחר שלא כדרך ביטול שהישראל עשה ג"כ באותו האופן כפי שהוכרנו ותרי דרבנן לע"ד צ"ל דלא הוי ביטול גם מדרבנן.

מן ג', אינו דרך ביטול משום שלא נעשה בכל מעשרת החם של האור

כאמור, אע"פ שאנו דנין עתה כאילו חימום באיר כחימום באור, אבל בפנ ג' אומר דבר ברור כי לא בכל חם של אש דינו כמבשל ואין חם שעדיין מהלכת האור תולדו דין חם שהוצא. עתה מן האש וכל שכן כשהוצא אחר"כ לכלי שני.

ובדין כלי שני מוסכם לפוסקים שאינו מבשל גם בשאר איסורין וכפי שמסקנו מן הרמ"א ביו"ד סי' סח סי"א: אפילו בכלי שני, י"א שלא ימלוג, ואם מלג מותר, וכתב על זה הרמ"א דקיימא לן כלי שני אינו מבשל אפילו היד סולדת בו. והוא כשיטת המרדכי וכפי שציין בספרו "דרכי משה" סק"ט ע"ש, וכן דעת רבינו ירוחם באו"ה שלו, ואפילו להרשב"א שהולק, לאו למימרא דכלי שני מבשל ממש. אלא דמבליע ומפליט, וזהו ג"כ כדי לאסור לכתחילה, ועי"ש בב"י ובדברי הש"ך והט"ו שם, ומפורשים בדברי מן בס"ק ס"ב.

בירור דברי מן והרמ"א

ואע"פ שלכאורה לשון מן כאן מעומעמים שכתב: חם כלי א' שהיד סולדת בו מבשל, ואומר כולו, אבל חם כלי שני אינו מבשל וכי' עי"ש, צ"ל שאין הכוונה באמרו, שהיד סולדת בו, שהוא הקובע מותרות חם-כלי ראשון, והיה ע"פ שכתב הרמב"ם, אלא החם יסלד יד יחשב כמבשל, שא"כ היה לו לחלק גבי מליגות, ועוד כשם שהזכיר חלוקי הדעות לגבי פליטה ובליעה, היה לו להזכיר שיש אומרים, שאם הוא סולד עדיין דין כלי ראשון יש לו.

וצ"ל א"כ מה שכתב, חם כלי א' שהיד סולדת בו, הוא לאפוקי שאם כבר אינה סולדת מוכח מזה שדפנות הכלי חדלו להחזיק את חמו שזה עיקר החילוק בין כלי א' לכלי ב' כפי שביארו לנו התוספות בשבת דף מ, ב, ד"ה, ושמע מינה וכו', שם מפורש, ששיעור סולדת ואינה סולדת הוא בכלי ראשון, כלומר גם בכלי א', אם אינה סולדת אינו מבשל. ובכלי שני אפילו סולדת אינו מבשל, וטעמא, שאין דפנותיו חמים, הולך ומתקרר, מה שאין כן כר, בכלי א', שחמו מחזיק זמן מרובה, והעלה לשונם הב"י על הסוד בס"י קה עי"ש, וא"ת נהי שאינו מחזיק זמן

אינו דרך ביטול, וממילא כל איסורו אינו אלא מדרבנן ואינו אסור בהנאה, ונחי שאינו אסור בהנאה בדיעבד, אבל כשלמכתחילה מבשל בשר וחלב אפשר שהיה אסור בהנאה מדרבנן, מ"מ בענין זה של עשיית האבקה הזאת אין מעשהו כאן מלכתחילה לבשל בשר עם חלב, ומוכח מכך מכמות השומן מן החי שהיא מעטה מאד שאין בה כדי להסעים תערובתה, וכאן בכמות מדודה כחכנסת שאר התומרים הכימיים שבצירופם יחד נעשה כמאכל רפואי לגדל אותם במהירות שלא כדרך הטבעית המתמשכת. וכל שכן אם נצרף לזה הסניף הגדול דברי הרמב"ם בפירוש המשניות כריתות מ"ג מ"ד שבבשר גבילה אין איסור חל על איסור ומותר בהנאה. ונידוע ששחיטת הגויים גבילה.

מן ב' אינה דרך ביטול, משום שהיא חם בתם יבש ביבש בלא רוטב

ועתה ברצוני להראות שאבקה זאת אין בה חשש של ביטול בשר עם חלב גם אם היו מבשלים אותה על האור ממש, ובפנ ב' אומר, שהנה למעשה מובא השומן מן החי וכבר מעורב ומבושל עם חלב שנעשה לאבקה ע"י הגויים בחו"ל, ומה שאח"כ מוסיף ישראל לחממה ולערבה עוד באבקה חלב אחרת, הנה כיון שמובאת אבקה יבשה וגם כאן מערבין אותה גם באבקה יבשה. והרי כל זה חם בתם יבש ביבש בלא רוטב. וכתב הט"ז בפתיחתו ולא חשבו דרך ביטול, ומותרת בהנאה.

וכ"כ מהרש"ל, ואע"פ שהעלה בפתיחתו תשובה סימן פז סק"ג בשם הגו"ב, שאין באלו שהם מדרבנן ומותרין בהנאה, מ"מ אסור לבשלם מתחלה עי"ש וכפי שטענתי למעלה ג"כ, עי"ש דמיירי במבשל ממש, אבל כאן הישראלי חוזר על אותה הפעולה כפי שנעשתה כבר ע"י הגויים, שאפילו אם היתה שלא כדרך ביטול מצד שזה בלא רוטב, ואל תשיבני שכאן מיירי בשומן המפומע, לבד מה שאפשר לומר שהפעולה בא כדי לומר שנבלע, ולא להפכו לדרך ביטול, יתר על כן, הרי כאן מעשיהם מלכתחילה לצמות שומנה וליבשו באבקה ומונעים מפסוע.

ואם נצרף לזה דעת הגושים לומר שגם באיסור ביטול בשר בחלב, אין ביטול אחר ביטול וכפי שעוררו בן עירון השולחן סימן פז ס"ק טו, לב, וכן מגליון פ"ד ד' ש' סימן פז עי"ש, ואע"פ שכדרך ביטול אחר ביטול, חשיב ביטול, וכפי שכתב הגו"ב כפי שהוכרנו לעיל, וכ"כ גם בחורשי "בית מאיר" סי' קה סק"א עי"ש, ובאמת דששם הוא, שהרי אם מן התורה לא חשיב לביטול, לכן אם מבשלו על האור אחר כבישה, הרי הוא כמבשלו בפסע הראשונה.

והיטב, לאור כל זה בנדרון דידן, אין לו אפילו דין כלי  
א' אלא כלי ב' ואפילו נחשיבנו לכלי א', חנה מדין  
בב"ח אינו דרך בישול.

א"כ במעשה חימום אבקת זאת, הרי אין מתממין אלא  
בחמשים וחמש מעלות עד ששים מעלות, ובחום  
גבוה מזה לא יצליח מעשיהם כפי אשר קיוו לעשות  
והייתי דן זה ככלי ב', שלא בלבד שאינו מבשל,  
ולדעה שחביא הרשב"א גם אינו מפליט ולא מבליע,  
וגם לדעת הרשב"א עצמו שאע"פ שמפליט ומבליע  
ואוסר כדי קליפה, הנה לבד שמרן כתב, שראוי ליהדר  
לכתחילה אבל בבדיעבד מותר בלא קליפה והדחה  
בעלמא (ע"ש דלא נקט אסור לכתחילה אלא בזהירות  
בעלמא) מ"מ לא דברו אלא לגבי האיסור של אכילה,  
ולגבי אכילה לאדם, או יש דין והירות בלכתחילה, ולא  
דברו באופן הזה שמלכתחילה נעשה אך ורק לבעלי  
חיים ובפרט הרפתנים אינם מחממים אלא בשעה  
שמלעיטים העגלים.

וזאת לבד מה שכתבנו כבר, כי גם תערובת שומן זאת  
מלכתחילה לא באה כתוספת בשר לבשלה עם  
חלב, לתת בה טעם, שאינה יכולה לתת טעם לעצם  
מיצוטה, ותפקידה לתגביר כח במגמת עשיה מיוחדת  
וז של האבקה לזרז גדילה.

מן ד', אין איסור מדין בישול בשר בחלב לאחור  
שנמנע

אך לא אעמיד על שכמי הכרעות התלויות במה  
שלמדתי בעצמי, ואכתוב בפי ד' תוך השענות על  
עמודי הפוסקים המפורסמים, וגם כאן אם היינו דנין  
חימום בטמפרטורות כדין האור ממש, אע"כ במעשה  
אבקה זאת אין כאן איסור בישול בשר בחלב שדרי  
מערבין לפני הבישול חומרים כימיים של קואיין. אמר,  
תאית, זרחן, סידן, חומצות ויטמין, וירג'—נימיצין  
ושאר חומרים הפוגמים את השומן מן החי ואת החלב,  
אם כן דינו כשמבשלו לאחר שדאי נתן טעם לפגם  
בערבוב חומרים אלו, כדון כל נותן טעם לפגם בכל  
האסורין שמוותר. וראה הל' מאכלות אסורות פרק טו  
הל' ל' וכ"כ הפלית ס"ק טו, וכ"כ ערוך השולחן ס"ק  
לג ע"ש (ומה שכתב הפרמ"ג בשער התערובות פ"ו  
ד"ה ולפי"ז דין חדש וכו' אינו שייך לאופן זה ע"ש).

ואע"פ שנותן טעם לפגם אם סופו להשביח אסור  
כמבואר ביו"ד סי' קג ס"ב, וגם כאן לאחר  
שגמר האבקה מתבטל פגם החומרים הכימיים הנה כבר  
כתב הש"ך ע"פ האו"ה, שכל זמן שהאיסור פגום, אם  
אכלו לפני שישביח מותר ע"ש א"כ ה"ג בשעה  
שבישלו השתא מיהא פגום כשם שלגבי אכילה נחשב  
לפגום. ואפילו לדעת הפר"ח בס"ק ח' שאם סופו  
להשביח אסור גם כשהוא עדיין פגום. ולדעת הכו"פ

מרובת, מ"מ בזמן שמחויק עד לבקורת אפיסת הרתיחה  
יהא לו דין בשול, צ"ל משוט, מכאן שצריך שיעור  
שהייה בהמשכת הסלידה כדי לבשל אבל כאן בכלי  
שני לא די שאינו מחויק החום כפי שהוא, אלא הולך  
ופוחת חומו, לפיכך אין דינו כמבשל גם אם סולד.

והדברים גלויים היטב בדברי הרמ"א בס' קה ס"ג,  
שאפילו לענין לאסור בכלי א' הוא כגון  
שמיד שהסירה מן האש מניחו עם ההיתר, אבל אם כבר  
מונח בכלי שני, ואח"כ מניח ההיתר אצלו או עליו  
אינו אוסר כלל, דכלי שני אינו אוסר ע"כ סגנון  
לשוננו.

אמור מעתה, אם יחמם ג"כ על האור ממש, ולפני  
שיגיע לחום (שכרסו של תינוק נכוה בו שהוא  
הפירוש לחום שהיד סולדת בו כמובא בשבת מ' ב')  
שהיד סולדת בו יוציאנו מעל האש, לא יאסור אפילו  
מדין כלי א'. וכל שכן לגבי דין בישול בשר בחלב  
דבעינן דרך בישול כמבואר בתולין קת, א, ובסנהדרין  
ד, ב, ע"ש בפרש"י והתוספות וכן הוא לשון מרן  
בריש סי' פו, וכ"כ בהדיא הרמ"א בס' קה, דמן התורה  
אינו אסור רק בבישול ממש וע"ש ציון הגר"א.

גם במחמם על האור ממש אם יסלקנו לפני שיגיע  
ליד סולדת לא הוי דרך בישול

וא"כ על כרחך דרך בישול הוא כדי להתבשל, אבל אם  
באופן כזה שאע"פ שהאור מהלך תחת הבשר  
והחלב, ולפני שהגיעו לחום של סלידת יד יוציאנו,  
הרי אין זה דרך בישול לבד שמסתבר שעדיין לא  
התבשל ודרך בישול זו שאמנם על האש היא, היא דרך  
שוממה. מאידך צ"ל בפשטות שאם יוציאנו לפני  
שירתיח אבל כבר היד סולדת מחומו צריך להיות אסור  
מדין כלי א' ואע"פ שיש סבירא לומר כיון דסוף סוף  
מצד הבישול, כלי ראשון הרי הוא מבושל, אלא שחזר  
בדרך בשול, ובדוגמא הזאת הנה הוא על האש, וצריך  
לאסור מדין בישול בב"ח גם בכה"ג, אבל מאידך יש  
לטעון כנגדו, דאפשר שאין כלי א' מבשל אלא  
בסלידה שאחר רתיחתו, אבל כאן שעדיין לא רתח,  
אפשר שסלידה זאת פחותה היא. וצ"ב עוד.

לאור כל זאת בנדרון דידן במעשה אבקה המאכל של  
העגלים כיון שאין מתממין אותו בחום גדול  
שאש מרתיתו שהוא ידוע שיעורו לפי מעלות  
החוקרים הוא ק' מעלות (צלסיוס) וכן כשאחר שירתיחו  
המים ותכיף תשפכנו לכלי אחר ומיד תמדד חומו  
תקבל עד "עח" מעלות (או למרבה בימי חום פ'  
מעלות) ובשיעור חום כזה, הנה לסגנון לשון הרמ"א  
שכתבנוהו לעיל: ויותר מזאת מסודש בדברי הרמ"א  
בשו"ע או"ח סי' תמו ס"ג דאפילו בכלי ב' צריך שחמו  
יהא שהיד סולדת בו ואם לאו הוי דינו כצונן ע"ש

בס"ק ד' מכיון שדרך לצנן הגריסין הרי היא כמשובח  
ע"ש. וכיון שלגבי איסור אכילה חשיב כתערובת  
שאינה פגומה, א"כ גם לבישול אסור מדין בב"ח.

אך נראה שלא אמרו כן אלא בנותן טעם לפגם גרידא  
אבל פגם זה שבאבקת המאכל, גרוע מנותן טעם  
לפגם, שבשעה שעירב חומרים אלו, נפסל מאכילת  
אדם, וגם בעלי החי אפילו לאחר גמר עשיית האבקה  
הנה לולי שהרפתנים מחממים זה במדות מדויקות עם  
מים אינה ראויה להגמיע בעלי החי, באופן זה אם  
משביח בשאר בהיתרו וכפי שמוכא בשד"ח מערכת  
הנזן כלל כט, ע"פ "החזות דעת" דפגום לגמרי  
שנעשה כעפרא בעלמא, אף שאת"כ השביח מותר  
ע"ש עוד.

מן ה', גם אפשר להוסיף שאינו דרך בישול  
כשנפגם.

והייתי מצדף לזה דבר חידוש שיש לי לומר, לא בלבד  
שכשנפגם, דין בב"ח כדיון כל האסורים אלא  
מסתבר לומר, שגם אינו דרך בישול כפי שחדשה  
והנורה שדוקא דרך בישול, והנה אין דרך בישול,  
לבשל דברים פגומים, אע"פ שאפשר לדחות זאת  
ולומר שנתחדש לנו דוקא דרך בישול באופן הבישול  
ולא בתבשיל, הייתי עוד מוסיף לומר, שכיון  
שמלכתחילה לא נעשה אלא באופן שיהיה ראוי לבעלי  
חיים ולא למאכל אדם, גם כך אינו אסור מדין בישול  
בשר עם חלב, וחילי מלשון הגמרא בתולין קח ב',  
וה"ל, ובאיזה בישול אמרו, בבישול שאחרים אוכלין  
אותו מחמת בישולו. ופירש"י אחרים, גוים, כלומר  
שנתבשל כל צרכו, ומפורש יותר במאירי שם, וז"ל  
אין לוקין על בישול של בשר בחלב עד שיתבשל  
בישול הראוי, ר"ל, שהגוי המכין לאכול תבשיל  
מבשר בחלב יהא מחזיקו כמבושל, ויאכלנו בחזקת  
מבושל כל צרכו וכו' ע"ש, מפורש מה כי דרך בישול  
נחשב רק שנתבשל כל צרכו למאכל אדם. ונראה ג"כ  
מדרייק מלשון הגמרא כי היה מקום לתמוה למה לא  
אמרו ובאיזה בישול אמרו, במבושל כל צרכו, וכולי  
עלמא ידע מהו בישול כל צרכו בדרך כלל, אלא תלה  
זה באחרים כלומר בקביעת אדם האוכל.

מן ר', בישול הראוי לבעלי חיים אינו דרך בישול  
לאור זה הנה אבקה זאת מלכתחילה לא נתבשלה אלא  
בישול הראוי לבעלי החיים ולא הראוי לבני  
האדם וגם התערובת וחומר לזירוז הגדילה מוכיחין כל  
זאת כי אין כאן בישול אלא הראוי למאכל עגלים ולא  
לאחרים ואינו כבישול הנאמר באיסור בישול בשר  
בחלב.

אבל כיון שכבר כתבתי כי לא אשעין דברי אלו על  
הכרעות התלויות במה שלמדתי בעצמי, לכן

אדלג על חילוקים אלו, ואחזור לדברים הסמוכים  
ואומר שאין להקשות, נהי שהאבקה הזאת שנתערבה  
עם שומן מן החי ע"י הגוים ושוב נתערבה ע"י ישראל,  
ולאחר שנתקנה, חזר ישראל בעל העגלים ומערבבה  
עם מים ושוב מחממה סמוך להגמעת העגלים. הנה  
לכאורה יש לטעון שאינה פגומה לאחר שנתקנה.  
ואעפ"כ לא עבד ולא מידי משום איסור בישול, מכל  
התשובות שכתבנו באופנים שונים ושעוד נוסיף להלן,  
אבל נראה עוד לומר כיון שאינה ראויה למאכל אדם  
ולמאכל בעלי החי מצד יבשותה אין לה פגם יותר מזה  
ובשעה שמערבבה עם מים מגדיל שאתה להחשיבנה  
שאינה ראויה ורק לאור חימום מדויק ובשעור מסוים  
נתקנת וא"כ בשעת הבישול לא היתה ראויה ונותן  
טעם לפגם של כעפרא דארעא הוא.

צ"ב כשהפגם בא ע"י דבר אחר בלבד, בלא סיוע  
האיסור

והנה דבר קודש יש לי כדיון זה של נותן טעם לפגם  
שמותר אם הוא כנודון וידן שהפגם בא רק  
מדבר אחר, והאיסור גם כשמצורף עם הדבר הפוגם  
אינו פוגם בעצמו ג"כ, וכל זאת נסתפקתי לאחר  
שראיתי לשון הטור ומרן בי"ד סי' קג וז"ל אפילו אין  
כח באיסור לבדו, אלא ע"י דבר אחר שמסייעו כגון  
שנפל איסור לקדרה שיש בה מלח או תבלין (מרובין)  
ואלמלא המלח והתבלין שבה לא היה כח באיסור  
לפגם אפילו הכי מותר עכ"ל ומן הלשון דנקט אין כח  
באיסור לבדו, וכן הלשון דבר אחר מסייעו משמע  
בכירור שגם האיסור שותף לפגימה אלא כשהוא לבדו  
בלבד אינו פוגם אבל כשמצורפים לו, גם הוא פוגם עם  
הצירוף. וכן הוא באמת משמעות לשון הסוגיא בע"ז  
ס"ו דנקט ג"כ לשון ואם ריבה טעם לפגם מותר וכן  
בלשון שם מילי אחרנייתא דפגמה בהדיא ע"ש, א"כ  
מבואר ג"כ שהאיסור פוגם אלא שצריך סיוע, א"כ  
לכאורה צ"ל אם רק הדבר האחר שמצטרף הוא הפוגם  
בלבד, והאיסור עצמו לא פוגם גם השתא, לפ"ז לא  
חשיב האיסור נותן טעם לפגם וצ"כ אם מותר, משום  
שמכל מקום המאכל כולו פגום ומאי נפקא לן איך  
נפגם, או דלמא דוקא דין זה באיסור עצמו שגם הוא  
פוגם.

א"כ לפ"ז כנודון וידן הוספת אפר וכל חומר אחר שנפל  
עם איסור לתוך היתר אע"פ שטעמו פגום מחמת  
דבר אחר אבל האיסור עצמו לא נצטרף לפגום עמו  
ג"כ מחמת עצמו. ומ"מ מדברי הפוסקים משמע  
דלהלכה אין גס"מ ממה נפגם והעיקר כשנפגם טעמו  
מותר, ומקצת יש עוד לעורר על לשון הטור ומרן  
שכתבו רק באופן שיש תבלין או מלח והרי לשון  
הגמרא שם גם בחסרון מלח או תבלין וז"ל ואיכא  
דאמרי, אמר ריש לקיש נותן טעם לפגם שאמרו, אין



אומרים קדירה זו חסירה מלח, יתירה מלח, חסרה תבלין יתירה תבלין אלא השתא מיתא הא פגמה עכ"ל.

### ביאור הסוגיא ע"פ חסור ומרן

ואיך שיהיה, ביאור לשון זה ע"פ דברי חסור ומרן, כך הוא: אין אומרים קדירה זו וכו', כלומר אם היינו אומרים, היה צריך להיות אסור משום שלא חשיב נותן טעם לפגם, אלא כשהוא פוגם רק מכוח עצמו אבל אם מסייע לו כח אחר או חסרון כח אחר לא אמרינן בכחאי גזונא נותן טעם לפגם מותר, קא משמע לן, השתא מיהא פוגם, כלומר בין כך במציאות עתה הוא פגום ומאי נפקא לן איך נפגם.

הערה לסוברים שיש חילוק בין משביח מאליו או ע"י דבר אחר

הנה ראיתי שיש מחלקים ואומרים דפגום ולבסוף משביח אסור, דוקא אם משביח מאליו אבל אם השביח ע"י דבר אחר מותר, ומכאן צ"ע לדבריהם, שא"כ בפגום בחסרון מלח, או תבלין שגם הוא נחשב טיוע ע"י דבר אחר אמרינן שמותר, ואם אוח"כ יעשו להוסיף מלח או תבלין וישביחן לא חשיב פגום ולבסוף השביח, כיון שלא השביח מאליו, והרי באותה הדרך שנפגם תושבת, אלא אם נתרץ לומר דמיירי דלאחר שנפגם כשהיה חסר מלח או תבלין הרי גם אם יוסיפו תבלין לא יסביח שכבר האיסור פוגם, שהרי דקדקנו שגם האיסור פועל לפגום ע"י המיוע שהיה לו וכיון שפגם פגם. וגם זאת צ"ע לחלק בדבר שהוא מציאות אף כי נראה מדוע מדויק לשון הגמרא דנקט אין אומרים וכו' וכן השתא מיהא הא פגמה עכ"ל, ולא נקט והא אמרנא דלא מהני או קמ"ל דמהני פגימה זו אלא דקדק לומר השתא וכו' משמע אח"כ אם יוסיפו מלח או תבלין תשביח ותיאסר ואע"פ שהשביח זאת ע"י דבר אחר ולא מאליו ויש לי עוד כמה דיוקים וחילוקים אבל נתארכו לי הדברים ואכ"מ. וראה להלן.

### ביאור הסוגיא במן אחר לפי חילוקי השיטות

ולולי לשון חסור ומרן הייתי מבאר הסוגיא במן אחר, אין אומרים קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח, חסרה תבלין יתירה תבלין, אלא השתא מיהא הא פגמה ע"כ, והכונה אם היינו אומרים קדירה זו וכו' היה צריך להיות אסור, מכיון שאפשר להשביח פגם זה ע"י מלח או תבלין, ואע"פ שהשביח זה אינה מאליו אלא ע"י דבר אחר שהוא המלח או התבלין.

ותוך כדי כך נראה כי דבר זה תלוי במחלוקת הפוסקים שלדעת הפרי"ח בנותן טעם לפגם וסופו להשביח אסור ואפילו שעדיין לא השביח, ולכאורה מה שיין לשון הגמרא לומר השתא מיהא הא פגמה, והרי כיון שסופו להשביח ע"י הוספת מלח או תבלין צריך להיות

מהשתא אסור, אלא על כרחן לשיטתו צריך לחלק דדוקא אם סופו להשביח מאליו או גם כשהוא פגום אסור, אבל כאן אם לא יוסיפו מלח או תבלין לא היה משביח מאליו ובכך השבחתו כאן היא ע"י דבר אחר, באופן זה, כל זמן שהוא פגום הוא, וגם לכשישביח, יהיה מותר.

אבל לשיטת האו"ה שנותן טעם לפגם וסופו להשביח אינו גאסר כל זמן שהוא פגום א"כ שפיר לשון הגמרא השתא מיהא פגום, כלומר דנין לפי איכותו עתה, ולבשישביח ואפילו ע"י דבר אחר שהוא המלח או התבלין, יאסר בשעתו.

ומזהיר עבדאלה סומך בספרו זבחי צדק ח"ב יו"ד סי' קב אות יט כתב ג"כ בדעת הכרתי, דפגום ולבסוף השביח אסור לאוכלו כשהוא פגום רק כשהוא משביח מעצמו ומשום הכי חשיבנן ליה דאנוגעכשוו הוא לשבח כיון דסופו להשביח, אבל הכא אם לא יתן לתוכו דבר אחר מלח או תבלין אין משביח ונשאר פגום ומשום הכי מותר, ושם כתב, ועכ"פ אם חזר ונתן לתוכו מלח או תבלין, ודאי דהתבלין אסור דהוי פגום ולבסוף משביח ע"י ש וצ"ב.

נראה שדעת הרמב"ם חסור ומרן כשיטת הפרי"ח

ולע"ד נראה כי דעת מרן חסור והרמב"ם שנותן טעם לפגם וסופו להשביח אסור הוא מהשתא, לא רק משום שלא מצאנו בדבריהם חילוק בין סופו להיפגם או סופו להשביח, אלא עוד למדתי זאת מביאורי הב"י בסו"ד יו"ד סי' קג סוף ד"ה ומה שכתב, ופגם וכו', שם העיר: ואע"פ שלא אמרו בגמרא אלא השביח ולבסוף פגם, כתב רבינו פגם ולבסוף השביח גמי אסור, וכן כתב הרמב"ם והרשב"א ז"ל, וטעמא משום וכל שכן הוא, השתא פגם לבסוף אסור מפני שהשביח מתחלה. אע"פ שאותו שבח ע"מ לפגום הוא, פגום תחלה, כל שכן דאסור, דהא פגם זה אינו פגם כיון שהוא ע"מ להשביח עכ"ל, והנה ברור גם מצד הסברא, דהא פגם זה אינו פגם, וא"כ על כרחן אם אינו פגם, אסור כבר מעתה, ועוד אם עיקר דינו לאסור, מדין השבת אע"פ שלבסוף פוגם, ושם אסור מהשתא א"כ איך אפשר להמציא חילוק אח"כ מדעתנו ביניהם.

ודבר מתוך דבר יובן, שאם נותן טעם לפגם וסופו להשביח אסור מעתה כבר, א"כ דוקא בסופו להשביח מאליו, אבל אם סופו להשביח ע"י דבר אחר, אינו אסור כל זמן ועדיין הוא בפגימותו, וכפי שדייקנו מלשון התלמוד וכל זאת אם נפרש הסוגיא על האופן הזה.

וראה לח"מ בהל' מאכלות אסורות פרק טו הל' כח ע"ש שהביא מקורות ללשון רבינו, ונראה לי מקור ללשון רבינו משנה מפורשת בתרומות פ"י ושם

מן ח', לאחר שבטל בששים אין כאן איסור אפילו מדרבנן

ועד כאן כתבתי כל זאת אפילו היו באופנים חמורים כפי שהנחנו עד הלום, על אחד כמה וכמה שיש פתרון לזה במן ח', והוא שבאופן כמויות תעורבות לא קשיא מידי ולא נצטרך לנמקים אחרים. והוא כשעירבו הגוים בשומן מן החי עם האבקת חלב היה בטל ברוב. וכשהישראל מחממה ומערבבה עם אבקת חלב שניה בטלה בששים וצורת מששים. וכל סימן צב ביו"ד טובב הולך בדין בשול בשור בחלב. שאם יש ששים כנגד אחד בטל מדרבנן.

וגם אח"כ כשבאה ליד הרפתנים ומחממים אותה עוד מערבבין אותה עם מים בשיעור ק' גרם על כל ליטר מים במדויק כדי שתהיה ראויה להגמעת העגלים וזאת לבד מה שהם מודדין לחמם רק עד ע' מעלות לכל היותר.

ואופן זה דיו למתור בדרך זאת כל אשר נשאלתי בלי שום אריכות וכל שכן שיכולים להמתייע במן שמיני זה לחזק כל מה שלמדנו עד עתה להשיב על השאלה הזאת.

מותר לבטלו ברוב לרעת גדולים ורבים מאד מן הפוסקים

אחר הדברים האלה הגה בכל דרך שנפנה גם אם עיקר החששות הם מדרבנן מ"מ הקשינו בכל מן, דלכתחילה אסור וגם כאן יש להקשות במן זה והרי אסור לכתחילה לבטל האיסור, הגה לבד מה שיש הרבה פקפוקים כדי להחמיר, והיה כדאי הנשר הגדול רבינו הרמב"ם לסמוך עליו, שפסק כי אין איסור לבטל לכתחילה אלא באיסורין שמדאורייתא וכפי שפסק במאכלות אסורות פרק טו הל' כה וז"ל, אסור לבטל איסורין של תורה לכתחילה, ואם ביטל מדרבנן, וכו'. אבל באיסורין של דבריהם מבטלין האיסור לכתחילה עי"ש וכתבו שם בהגהות מימוניות שכן תורה רבינו שמחה, אך העירו מדברי התוספות דמבטלין איסור לכתחילה בדבר שאין לו שורש מן התורה, אבל אם יש לו שורש מהתורה אסור אע"פ שהוא מדרבנן, ועי"ש בכ"מ דחשיב יש לו שורש, אפילו אם נזכר דומה לו איסור או פסוק וסיוע לשונו: ומיהו למי האמת מפשט דברי רבינו נראה, שכל שאינם איסורי תורה ממש, מותר לבטל איסור לכתחילה עי"ש.

אמנם גם לפוסקים דס"ל שאין מבטלין איסור לכתחילה ואפילו הוא מדרבנן, וכן היא דעת הרמ"א מ"מ לא אמרו, אלא כשהוא מתכוין לבטל האיסור, וכפי שמובא ביו"ד סי' צט ס"ה, שלא אסור אלא אם מתכוין לבטל האיסור. אבל אם אינו מתכוין לבטל וכוונתו כמו בענינינו אינו אלא לתקן התערובת מותר כ"כ הט"ז

בירושלמי הל"ג ופסקה כלשונה הרמב"ם בהל' תרומות סו הל' טו וז"ל תלתן של תרומה הוא ועצו שנפל לתוך בור של יין אם יש בורע ותלתן כדי ליתן לבדו טעם בין הרי היין אסור לזרים ע"כ, ובירושלמי פרק עשירי הל"ג אמרו, וכי אין העץ הפוגם וחוזר ופוגם בין, הבא כמאן דאמר נותן טעם לפגם אסור, ואפילו למ"ד נותן טעם לפגם מותר מודה הכא שאסור. למה, לפי שכל דבר שנפלה לתוכו תלתן הוא משביח מחמת הורע שלו. וכשהוא משביח את העץ משביח ולפיכך משעריין בעץ ובזרע, נותן טעם עי"ש בפ"מ, א"כ מבורר שאע"פ שהעץ בתחלה פוגם מ"מ כיון שאח"כ משביח הוי פוגם ולבסוף משביח אסור.

מן ו', אין כאן ביטול כלל דתתאה צונן גמר

עם כל זאת יש לאופן זה של ביטול תערובת בב"ח מן ז', והוא מצד התבוננות אחר עשיתה, באופן מיוחד שבתי וברקתי וראיתי כי אופן עשייתה כך הוא: מכניסים האבקת הזאת ולאחר שנתערבה ע"י תנאים והתבשלה על ידיהם וכפי שכבר ביארנו לעיל) לחימום לבד. ואח"כ נשפכת דרך צינור לתוך תערובת אחרת של אבקת חלב הנה לבד מה שישראל מחמם רק ס' מעלות אלא גם כשעוברת ומגיעה עד פי הצינור להישפך ודאי מתקררות, ולא רק שאפשר לומר שאין דין קלות אבקה כדין קלות מים וכיו"ב ואפשר היה לומר שכל אבק נפסק מהאבק שקדם לו, אבל גם בלי טענה זאת הגה האבקת חלב השניה אין חומה יותר מחום של כל דבר אחר כיוצא בה, וחשוב צונן גמר ותתאה גמר ולא מבטל אפילו אם היה העילאה רותח כל שכן באופן הזה וכמבורר ביו"ד סי' צא ס"ד.

ואע"פ שאוסר כדי קליפה (והטענה שלכתחלה אין לעשות כן כבר השבנו על זאת באופנים שקדמו) לא אמר אלא היכא ששייך בו קליפה אבל כאן הוא נכלל ועיין עי"ו והש"ך שם. ולהגדיל תורה ולהאדירה אעיר שאפילו לדעת כמה מהפוסקים המחמירים וסוברים שכל שאינו רותח אפילו בכלי שני ושלישי אסור כל זמן שהיה סולדת בו ועיין על זה בס"ז סוף סי' קר וש"ך סק"ה ואו"ה כלל לו ורמ"א סי' צד ונתברר בערוך השולחן סי' קה סעיף כ' ואב"מ. הגה בנדון דידן גם אם הוא בלי רותח מ"מ לא שייכא חומרא זאת מג' טעמים אם כי מספיק אחד. א. כאבקה וחלקים ועירים ביותר ודאי מתקררים מהרוד מיד ואין דינם כגוש השומר חומו. ב. גם מתנענעים במבונה הסובבת אותם כגלגל ואינם כגוש העומד. ג. וכל זאת גם אם היו בחום של אש. אבל כבר כתבנו שלא רק התתאה צונן הוא וגובר אלא גם העילאה אינו רותח. ואין היד סולדת בו בשעה שנופל וכל זאת כתבתי אפילו לגבי האיסור של אכילה.

## סיפור עגלים

ביו"ד סי' מד ס"ק יח וסי' צט סק"ז ועי"ש כי גם לפי שהוסיף, גם פה אי אפשר להם לתקן התעורבות כפי שירצו אלא בשומן הזה, ואפילו לפי מה שכתבו שם בפתחי תשובה ובנחלת צבי בשם כמה פוסקים אף כאן הנה כבר נתבשל ברוב ע"י הגוים ובפרט שהוא פגום עי"ש ובסוד או"ח סי' תנג מובא אפילו אין כונתו לתקן, אלא סגי כל שאין כונתו לבטל, וכלשוננו שם, ועוד דאפילו יש בהן נשוכין אינו אלא אחד מאלף, ומתבטלין הן כשיטחון, ואין כאן מבטלין איסור לכתחלה, שאינו טוחן כדי לבטלה.

וגם לחולקין, והבא קיל טפי, שכאן כפי שכבר נתבטל ברוב מדאורייתא. ועוד יותר קל כי כאן מצטרפת דעת הפוסקים שאין מבטלין איסור לכתחלה אלא במידי שיש הנאת הגוף עצמה, ולכן כאן שהוא מאכל לעגלים בלבד ואינו הנאת גופו ממש מותר, ועיין הב"ח טור שו"ע או"ח סי' תקז וסוף סי' תרכו וכן בערוך השולחן סי' תרכו אות ג.

והנה מצד בשר בב"ח יותר קל, כי מדין שומן בגבילה הרי נופל איסור גבילה לתוך רוב שאין בו איסור גבילה, אבל מדין ביטול בשר בחלב כיון שנתבטל ברוב הרי מעיקרא לא נתבטל איסור בהיתר, כי האיסור של בשר בחלב נולד בתעורבות שהוא אינו מרובה על השני או בדרבנן בגזון טעם אבל כאן מלכתחלה נתערבב עם רוב של ששים (יותר כפי שראינו) הרי לא נתערבב איסור על היתר, והרוב מלכתחלה מצד הולדת איסור, וא"כ לגבי איסור בשר בחלב אין כאן ביטול איסור, וכשנפל אחד מהם לחבירו היה היתר, וכיון שנפל בבת אחת לרוב שכנגדו לא היה לו שעה, שהיא, שנעשה איסור, ובנקודה זאת נראה לרבים מן הפוסקים שמותר לכתחלה, עיין הטור או"ח סוף סי' תמו ושם אות ב', בחודשי הגהות על הגליון, ומרדכי ואגודה עיין על זה ב"ח סוף סי' תרכו, וכן ה"ח וכן הוא בס' תמו, וכן דעת רעק"א בשו"ת סי' לח והעיד שהורה הלכה למעשה אחד הגדולים. ואע"פ שיש חולקין בזה אינו אלא בכגון חמץ כיון ששמו עליו לא מיקרי היתר וכן דעת כנה"ג בשם רבו בס' צט שמותר לערב חלב ביין ולאכלו עם בשר, והיתר בהיתר מותר לבטלו בששים וכן החיד"א יו"ד סי' צז אות ד' והרדב"י, ואף למשיבים ומתנים דוקא שכבר בשעת הרתחה יהא ס' כנגדו אף בגזון דידן כך הוא האמת.

ועיין ע"פ חזו"ן אחרים ביד אברהם יו"ד סי' צט ס"ו הרב, שכתב האלף עי"ש כי רב הוא מאד וספרים רבים אינם עדין בהשג יד ודי כמה שכתבנו בנקודה זאת.

אין כאן איסור לסחור במאכל זה

לאחר שביררנו ענין זה אפילו היה לאכילה אדם, וחומר שכאן כפי שהזכרנו, הוא אך דבר לזכר חיים, ונשאר לנו מעתה השאלה השניה שאסור לערב באבקה הזאת כאיסור גבילות שאסורים במעורבה והתשובה פשוטה היא שכיון שבטל השומן שבגבילות ברוב של סי' של חלב שאינו מנבלת אדם בגבילות לאסור המסחר בשם שבטל לענין ביטול בשר בחלב.

אבל גם לולי כל מה שכתבנו לא היה שייך כאן איסור סחורה וכפי שכתב הרשב"א ח"ג סי' רכג המבואר בב"י על הטור סי' קיז, שלא אסרו אלא בדבר הארץ לאכילה, אבל כל שאינו ראוי לאכילה אדם אין בו איסור ועי"ש הפרישה שכתב: כל הדברים האסורים התורה וכו' אסור לעשות בהן סחורה, הטעם והוא אסורים דאורייתא, איסורן חמור, וגזרו שלא יבא לאכל מהם ע"כ. והבא ג"כ מלכתחלה עשוי רק למאכל בעלי חיים ולא לבני אדם, ובכך אין החשש שמא יבא לאכול מהן וכל שכן שהן עשויין באופן המתאים לעגלים גם מצד תזונתם, וכן היא דעת חש"ן, יותר על כן מפורש שמותר לסחור היכא דאינו מוכר לאכילה אע"פ שהוא דבר שדרך בני אדם לגדלן לאכילה וכמו שכתב בס"ק א', שלא נאסר אלא בדבר המיוחד לאכילה, לאפוקי אם יחזו שלא לצורך אכילה.

ואע"פ שכל הטעם הזה הוא לפי הפוסקים הסבורים שאיסור זה לעשות סחורה הוא מדרבנן, ולפי הפוסקים הסבורים שהוא מדאורייתא גם כן אין מקום לאסור מאכל זה לסחורה. משום, שהשומן כאן דינו כגזון לו וכמו שנפסק להלכה, שאם נודמנו לו היה ועוף ודגים טמאים מותר למוכרם, ובלבד שלא יתכוון לכך עי"ש, והבא נמי אין השומן שמגבילות וטחינות ניכר במכירת המאכל הזה מעוצם מיעוטו בתוך גוף המאכל ולא בא אלא כדי להגביר פעילות המאכל להיות גורם מזור גדילת העגלים שלא בדרך הטבע הממושכת. וכעין זה כתבו הגו"ב ח"ב סי' מב והעלה בעל יד אפרים וכן דעת ערוך השולחן סוף סי' קיז ביו"ד, עי"ש ב', ולגדולי הפוסקים שסבורים שאיסור זה הוא מדרבנן אף טעם זה מצטרף ליסוד ההתר בזה.

אין כאן איסור למסם העגלים במאכל זה

גם השאלה השלישית ולכתחלה אסור להאכיל תרומה בדברים האסורים אין כאן, כיון שנתבאר שבא בששים הדבר האסור בפיתום עם אבקת החלב המותרת לפיתום, וא"כ לכו"ע שרי להאכילה לכתחלה.

וגם כאן נאמר, שאפילו לולי יסוד ההתר הזה, היה גם מותר לכתחלה להאכיל העגלים, שהרי אינו מכין להאכילה בגבילות אלא באבקה החלב ומוכח מכמות

## תשובת בחלכה

נג

בהל' איסור מזבח פ"ג הל' יד שאפילו נתפסמה בכרשיני ע"ז מותרת ואפילו לתוספות לא החמירו אלא בכרשיני ע"ז, כפי שכך כתב חש"ך בהבנת שיטת זאת וראה בדבריו סי' ס' סק"ה דלדעת האו"ה סוף כלל מז' דאפילו היבא שעיקר גזירתה היתה מן הבחמה הטמאה, שרי, מטעם דמעוכל הוא כשרוף, וא"כ הוא הדין בתגדלה כל ימיה רק בדבר האסור מותרת לפ"ז מותר לתאכילה לכתחלה וכפי שביאר בשיטת המורכבי עי"ש בלשון ואע"פ שאפשר לדקדק מלשון רבינו בהל' איסור מזבח שם באופן שלא שייך לידון אבל כיון שכבר כתבתי כי דברי ישענו על הפוסקים המפורסמים אשכנזי קולמוסי כאן בתפלה לשי"ת שיצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות.

בברכת תפלה

שלמה קורח

השומן האסור, שהוא כל כך קטן עד שעיקר כוונתו לאבקה בלבד, ואפילו לדעת הרמ"א שפסק: ביר"ד סי' ס' וז"ל בהמה שנתפסמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה ע"ב. וא"כ נהי שבאבקות חלב זאת אין מפטמין את העגלים אלא בשלשת החודשים הראשונים ובאמת גם אם היו מפטמין אותן כל ימיהם לא היו נאסרין משום שכפי שכתבנו כמות האיסור הוא מעט וא"כ עיקר גזירתו אינו בא ממנו וכפי שכתב חש"ך שפירוש כל ימיה, הכונה לעיקר גזירתה בדברים האסורים ע"ש, ואם אמנם לשיטת הרמ"א הבחמה מותרת מ"מ אינו אלא לבידועבד, ולפ"ז לכתחלה אסור לפטמה, אעפ"כ כאן מותר מטעם שאינו מכיון לכתחלה לפטמה באיסור וכפי שכתבנו.

וכל זאת כתבתי לשיטת הפוסקים לחומרא, אבל הן ידוע כי רבים מגדולי הפוסקים ובראשם הרמב"ם

מז

## בדין עגל משונה בבריאה, שנולד עם ג' פיות, ב' לשונות, ג' למתות

ז. בחיך העליון יש ג' חריצים עמוקים לכל אורכו ובצדו ג' סדקים.

ה. תורבץ הושט רחב מאד והולך ומתרחב. לכל אורך הושט עד סמוך למקום הריאה.

פ. אינו יכול לאכול כי גם כובד הלשון מוגע. וגם רוחב הושט אינו יכול ללחוץ ולגלגל האוכל מחמת רוחבו.

על כן הוא גיוון בהמות חלב. ביום הולדו גיוון מ-60 גרם חלב בכל שעה, ביום השמיני 140 גרם כל שעה. משקלו ביום השמיני הגיע עד שלשים וחצי קילו.

נפסתי ביום ב' אדר ותשל"ח למחשב צלמן לראות עגל זה עם כמה חברים. וכתבתי כאן כל מה שראיתי ופרטי פרטים אשר נחקרו ע"י חוקרים.

באותה שעה הוריתי כי עגל זה אין לו תקנה בשחיטה. ואחר ג' חודשים מת.

ועתה אבואה לבאר כי כל תשובתי לאסרו, הוא מחמת ריבוי הספיקות שנפלו לי בזאת הבריאה המשונה. אע"פ שביסודות ההלכה היה מקום לכאורה לחתירה.

נשאלתי מאיש ישר וד"א מריבס, ומר חיים ערק, שמו יצ"ל, אשר ביום יט טבת תשל"ח נולד לו ברפת במחשב צלמן אשר בודי יחודא שני ירחלים תובב"א, עגל משונה שינו מלאי סבל ועגלים, ולחלן תוארו ומבנהו:

בעל שלש פיות, ושתי לשונות, ושלש למתות

א. בפיו הימני, יש גם לחי מצד ימין, ובו שיניים בצד העליון מפוזרות ואינן סדורות, כדרך שיני כל עגל.

ב. בפיו ימני זה, יש לשון ושקועה יותר בתעלת הפה, כי הלסת שעל ידה שקועה בשני ס"מ, לעומת השמאלית, פיו זה, מוקף שפתים כדרך כל פה.

ג. בפיו השמאלי, יש לשון מונחת כדרך כל הלשונות, ובלחי, שבצדה יש שיניים ושפתים כמו הימני, שיניו העליונות ג"כ אינן סדורות, אך שיניו התחתונות כסדרן.

ד. שתי הלשונות מפוצלות, אך מתחברות מבפנים באורך של שלשה ס"מ.

ה. פיו האמצעי שטוח ואין בו שקע, אין שיניים בלסת שעל ידו, ובקצוות יש שתי בליטות ועליהן מסודרות שיניים.

ו. בליטות אלה מפריעות ללשונות לפעול כדרך כל לשון. בפיו האמצעי אין לשון ואין שפתיים.